ՀՀ ԿԳՄՍՆ <<ՍԵՎԱՆԻ Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ>>

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԴՊՐՈՑ ԳԱԳԱՐԻՆԻ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑ ՊՈԱԿ

ԱՌԱՐԿԱ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ ԱՐՄԻՆԵ ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

- *Ներածություն----------3*
- *Մաս 1.Միջազգային հարաբերությունները 17-րդ դարից մինչև Նապոլեոնյան դարաշրջան ----------4-6*
- *Մաս 2. Միջազգային հարաբերությունները 1814-1860-ական թթ.----------7-16*
- *Մաս 3. Միջազգային հարաբերություններ 17-19-րդ դարի առաջին կես-----17-18*
- *Եզրակացություն----------19*
- *Օգտագործվող գրականություն----------20*

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ժամանակակից միջազգային հարաբերությունների պատմությունը սկսվում է միջնադարյան աշխարհի ոչնչացման ֆոնին, երկրների ծագումը և ամրապնդումը ֆեոդալիզմի ավերակների, քրիստոնեական աշխարհի պառակտման, մեծ աշխարհագրական հայտնագործությունների և կապիտալիզմի զարգացման ընթացքում: Այս ամենը տեղի է ունեցել գերբնական մարմնի և խոնավության պակասի մեջ, հետևաբար զարմանալի չէ, որ համայնքների միջև մրցակցությունը հանգեցրեց անարխիայի վիճակին, որում յուրաքանչյուր պետություն փնտրել է և գտել է իր գաղափարների տեսանելիությունը: Շատ առումներով, ստեղծված իրավիճակի արդյունքը անթիվ պատերազմներ և միջազգային հակամարտություններ էին առաջացնում մասնակիցների միջև:

Արդյունաբերական հասարակության զարգացմանը զուգահեռ փոփոխություն կրկնեցին նաև միջազգային հարաբերությունները: Առավել կարևորվեցին առանձին ազգային պետությունների տնտեսական և քաղաքական շահերը: Դրանց բախումը առաջ բերեց նվաճողական պատերազմների, որոնց կարգավորման նպատակով մշակեցին իրավական հարաբերությունների նոր ձևեր: Զարգացած երկրների անդրծովյան ծավալման հետևանքով աշխարհի տարբեր ծայրերում ձևավորվեցին գաղութներ ու կիսագաղութներ: Անխնա շահագործվում էին բազմաթիվ ազգեր: Սակայն դրա հետ մեկտեղ գաղութացման ալիքով հեռավոր երկրներ էին բերվում նոր դարաշրջանի նվաճումները: Ավանդական կյանքով ապրող ժողովուրդներն ստանում էին իրենց կյանքն արդիականացնելու իրավական հնարավորությունը:

19-րդ դարի երկրորդ կեսին և 20-րդ դարի սկզբին միջազգային հարաբերություններում տեղի ունեցան զգալի տեղաշարժեր: Մի կողմից համաշխարհային տնտեսության ստեղծումը զգալիորեն նպաստեց միջազգային հարաբերությունների ազատականացմանը, մյուս կողմից թեժացավ պայքարը ազդեցության ոլորտների և գաղութների համար: Ձևավորվեց երկու հակադիր ռազմաքաղաքական միավորումներ՝ Եռյակ դաշինքը (Գերմանիա, Ավստրո-Հունգարիա Իտալիա) և Անտանտը (Ֆրանսիա, Մեծ Բրիտանիա, Ռուսաստան): Երկուսն էլ պայքարում էին համաշխարհային գերիշխանության համար: Այդ հակամարտությունն ի վերջո հանգեցրեց Առաջին աշխարհամարտի (1914-1918 թթ.) սանձազերծմանը:

ՄԱՍ 1.

Միջազգային հարաբերությունները 17-19-դարի առաջին կեսին

Միջազգային հարաբերությունները ընդգրկում են պետությունների և ազգերի միջև կապերն և առնչությունները, որոնք կառուցվում են տվյալ դարաշրջանում հաստատված չափանիշների համաձայն, ուստի ժամանակի ընթացքում ենթակա են էական փոփոխությունների:

Միջազգային հարաբերությունների զարգացման փուլը նոր ժամանակների համակարգում աշխարհակարգի հաստատման և փոփոխման մի քանի փուլեր են եղել.

Առաջին փուլը Վեստֆալյան համակարգն էր: 1648 թ. կնքված հաշտության պայմանագրի հանրագումարը բերեց համաեվրոպական 30-ամյա պատերազմը: Ստեղծվեցին որակական նոր աշխարհակարգ և արժեքների նոր համակարգ: Այս համակարգը բնորոշ էր մրցակցող ու հաճախակի փոփոխվող քաղաքական դաշինքների: Համակարգը գոյատևեց 150 տարի՝ ընդհուպ մինչև Ֆրանսիական մեծ հեղափոխությունը և Նապոլեոնյան պատերազմը:

Երկրորդ փուլը Նապոլեոնյան պատերազմի ավարտին գումարվեց 1815 թ. Վիեննայի համաժողովը, որը ծնունդ տվեց միջազգային հարաբերությունների նոր աշխարհակարգին, որն էլ կոչվեց Վիեննայի կամ «Հնգյակի» համակարգ: Այդ «Հնգյակում» ծանրակշիռ դեր էին խաղում հինգ պետություններ՝ Մեծ Բրիտանիան, Ռուսաստանը, Ֆրանսիան, Պրուսիան և Ավստրիան, հետագայում «մեծերի ակումբի» անդամ դարձան Օսմանյան կայսրությունը, Ավստրո-Հունգարիան (Ավստրիայի փոխարեն), Գերմանիան (Պրուսիայի փոխարեն), Իտալիան, իսկ ավելի ուշ Ճապոնիան:

1648 թ. Երեսնամյա պատերազմի ավարտը և կնքված Վեստֆալյան հաշտության պայմանագիրը Եվրոպայում նոր աշխարհակարգի սկիզբ դրեց: Պատերազմի ավելի հզորացած դուրս եկան Ֆրանսիան, Շվեդիան, Ռուսաստանը և Ավստրիան: Անկախություն

ձեռք բերեցին Շվեցարիան և Նիդեռլանդները, եվրոպական թաթերաբեմում բավականին երկար ժամանակ առաջատար դիրքում եղան Ֆրանսիան, Ռուսաստանը և Ավստրիան:

Վեստֆալյան հաշտության մասին բանակցությունները անցկացվել են Վեստֆալան պատմական տարածքում՝ Մյունստերի կաթոլիկական եկեղեցում և Օսնաբրյուկի բողոքական եկեղեցում:

Վեստֆալյան հաշտության համաձայն «Հռոմեական սրբազան կայսրությունը» Շվեդիային 5 միլիոն թալեր ռազմատուգանք վճարելուց բացի, տալիս էր Ռյուգեն կղզին, ամբողջ Արևմտյան Պոմերանիան և Արևելյան Պոմերանիայի մի մասը Շտետտին քաղաքով, Վիսմար քաղաքը և Բրեմենի արքեպիսկոպոսությունն ու Վերդենի եպիսկոպոսությունը, որոնք վերածվում էին աշխարհիկ իշխանությունների: Այդպիսով Շվեդիային անցան ոչ միայն Բալթիկ, այլև Հյուսիսային ծովի կարևորագույն նավահանգիստները: Ֆրանսիան վերջնականապես իրեն միացրեց Լոթարինգիան, Մեց, Տուլ և Վերդեն եպիսկոպոսությունները և ամբողջ Էլզասը (առանց Ստրասբուրգի): Հաղթող տերությունները՝ Ֆրանսիան և Շվեդիան հայտարարվեցին Վեստֆալյան հաշտության պայմանագրի իրականացման գլխավոր երաշխավորներ: Հաղթող տերությունների դաշնակից գերմանական իշխանություններ Բրանդենբուրգը, Մեկլենբուրգը, Բրաունշվայգ-Լյունեբուրգը, Բավարիան ստացան չնչին տերիտորիալ փոխհատուցումներ ի հաշիվ աշխարհականացած եպիսկոպոսությունների ու վանքերի: Բավարիան ստացավ Վերին

Վեստֆալյան հաշտություն (Հերդեր տեր Բոխի նկարը (1648 թ.)

Պֆալցը և կուրֆյուրստության /Սրբազան Հռոմեական կայսրության / իրավունք: Ինքնուրույն ճանաչվեցին և կայսրության կազմից դուրս եկան Շվեյցարիան և Միացյալ նահանգների

հանրապետությունը (Հոլանդիան): Գերմանիայի իշխանները ստացան լիակատար անկախություն ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին քաղաքականության բնագավառում (չէին կարող կնքել արտաքին դաշինքներ կայսեր և կայսրության դեմ): Վեստֆալյան հաշտություն պայմանագիրը ամրապնդեց և ուժեղացրեց Գերմանիայի քաղաքական մասնատվածությունը: Կրոնի առումով Վեստֆալյան հաշտությունը կալվինականների իրավունքները հավասարեցրեց կաթոլիկների ու լյութերականների իրավունքներին, օրինականացրեց եկեղեցականների հողերի աշխարհականացումը և այլն: Վեստֆալյան հաշտությունն ամրապնդելով հակահաբսբուրգյան խմբավորման նկատմամբ տարած հաղթանակը, ունեցավ խոշոր միջազգային նշանակություն: Ձախողվեցին իսպանական և ավստրիական Հաբսբուրգների գլխավորությամբ համաշխարհային «քրիստոնեական» կայսրություն ստեղծելու փորձը և Արևմտյան Եվրոպայում ռեֆորմացիոն շարժումները ճնշելու, ինչպես և բուրժուական Հոլանդիայի հանրապետությունը հպատակեցնելու ծրագրերը: Արևմտյան Եվրոպայում հաստատվեց Ֆրանսիայի երկարատև գերիշխանությունը:

Միջնադարյան Եվրոպայում միջազգային հարաբերությունները կարգավորում էին առավելաբար աստվածաշնչյան պատվիրակներին: Այդ պատվիրանները, որոնք նպաստում էին պատվիրանների հաստատմանը և համարվում էին արդարացի, իսկ խոչնդոտները՝ անարդարացի:

Յուրաքանչյուր ազգային պետություն ներկայացնում էր իր շահերը՝ տարածքային, քաղաքական, տնտեսական: Դրանք, հաճախ բախվում էին՝ տեղիք տալով պատերազմներին: Արդարացի պատերազմը իր կրոնական և բարոյական բովանդակությամբ դարձավ անցյալ: Պարտվող կողմը վճարում էր ռազմատուգանք, զիջում տարածքներ, հրաժարվում տնտեսական շահավետ գործարքներից:

Իր երկարատև պատերազմների ընթացքում Նապոլեոնը հանդես էր գալիս հեղափոխության, առաջադիմության, ազգերի ինքնորոշման կարգախոսով: Եվրոպականմիապետները հանդես էին գալիս «հին աստվածընծա կարգերի» պաշտպանությամբ: Եվ այդ երկու հակամետ մոտեցումները բախվեցին Վիեննայի վեհաժողովում (1814-1815 թթ.): Հաղթեց հետադիմությունը և ազգերի ինքնորոշման իրավունքը զոհաբերվեց մեծ տերությունների շահերին, անտեսվեցին որոշ պետությունների ինքնուրույն և միասնական պետություն ունենալու իրավունքները:

Տնտեսական հարաբերություններն սկսեցին մեծ ազդեցություն ունենալ միջազգային հարաբերությունների վրա: Այդ իրադարձությունները կապված էր Նապոլեոնի հետ:

Անգլիային ծնկի բերելու նպատակով կայսրը դիմեց տնտեսական պատժամիջոցների՝ հայտարարելով մայրցամաքային շրջափակում, ինչպես այսօր ռուս-ուկրաինական պատերազմի պատճառով՝ 2022 թ. Փետրվարի 24:

ՄԱՍ 2.

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 1814-1860-ԱԿԱՆ ԹԹ.

Վիեննայի համաժողովը իր ժամանակների համար բացառիկ երևույթ էր: Այն ոչ միայն իրականացրեց եվրոպական տարածքի վերաբաժանում, այլ սկիզբ դրեց միջազգային հարաբերությունների նոր համակարգին, որը գործեց գրեթե կես դար: Վիեննայի համաժողովը մշակեց նաև դիվանագիտական գործունեության հիմքը, որոնք լայնորեն կիրառվում են մինչ այսօր:

Վիեննայի վեհաժողովին մասնակցում էին 2 կայսր, 4 թագավոր, 2 թագաժառանգ և 215 իշխանական տների ղեկավարներ՝ 450 դիվանագետ: Այն ավարտեց եվրոպական տերությունների կոալիցիաների պատերազմները նապոլեոնյան Ֆրանսիայի դեմ: Վիեննայի համաժողովը տեղի է ունեցել 1814 թվականի սեպտեմբերից-1815 թվականի հունիսը: Վիեննայի կոնգրեսին մասնակցել են եվրոպական բոլոր պետությունների 216 ներկայացուցիչներ, առաջատար դեր էին խաղում Անգլիան, Ռուսաստանը և Ավստրիան:

Բանակցությունները հաճախ ընդհատվում էին պարահանդեսներով, ներկայացումներով, որսով՝ «*Պարող վեհաժողով*», պայմանագրերը մշակվում էին առանձին աշխատանքային խմբերում:

Վեհաժողովում մասնակցող յուրաքանչյուր երկիր հետամուտ էր իր շահերին: Ռուսաստանը, Անգլիան, Ավստրիան և Պրուսիան վերաձևեցին Եվրոպայի պետական սահմանները՝ հաշվի չառնելով այլ ազգերի պետություն ունենալու իրավունքը: Նապոլեոնի ստեղծած Վարշավայի դքսությունը լուծարվեց, Լեհական հողերի գրեթե մեծ մասն անցավ Ռուսաստանին, պահպանվեց Իտալիայի և Գերմանիայի մասնատվածությունը: Անգլիան ստացավ Մալթա կղզին և հոլանդական մի շարք գաղութներ:

Վեհաժողովի մասնակիցները գտնում էին, որ Ֆրանսիական հեղափոխությունը Եվրոպայում խախտել է օրինական կարգը: Նրանք որոշեցին վերականգնել տապալված արքայատոհմերն ու իշխանական տները, որը վերաբերում էր

առաջին հերթին Ֆրանսիային , վերականգնվեցին նաև նրա մինչհեղափոխական սահմանները:

Կոնգրեսի նիստերի ժամանակ, Էլբա կղզի աքսորված Նապոլեոնը, 1815 թվականի մարտի 1-ին անսպասելիորեն ափ իջավ Ֆրանսիայում և հաղթարշավով սկսեց առաջանալ դեպի Փարիզ: Վաթեռլոոյի ճակատամարտից մի քանի օր առաջ, 1815 թվականի հունիսի 9-ին, Ռուսաստանը, Պրուսիան, Ավստրիան, Անգլիան, Ֆրանսիան, Իսպանիան, Շվեդիան և Պորտուգալիան ստորագրեցին 121 հոդվածներից և 17 առանձին հավելվածներից բաղկացած Վիեննայի կոնգրեսի գլխավոր եզրափակիչ պայմանագիրը: Վիեննային պայմանագրով Ֆրանսիան զրկվեց բոլոր տերիտորիալ նվաճումներից: Բելգիան և Հոլանդիան միավորվեցին Նիդերլանդական թագավորության մեջ, որը Պրուսիայի և Ավստրիայի հետ պետք է դառնար «պատնեշ» ընդդեմ Ֆրանսիայի: Լեհաստանը կրկին ենթարկվեց քաղաքական մասնատման, Գերմանիան մնաց 38 ինքնուրույն պետություններից բաղկացած երկիր: Վիեննայի կոնգրեսը չեզոք պետություն հռչակեց 19 կանտոններից բաղկացած Շվեյցարիայի կոնֆեդերացիան, կոնգրեսը ամրապնդեց նաև Իտալիայի քաղաքական մասնատվածությունը: Ապենինյան թերակղզում պահպանվեցին 8 իտալական պետություններ: Վիեննայի կոնգրեսի եզրափակիչ պայմանագրի հատուկ հոդվածները վերաբերում էին միջազգային

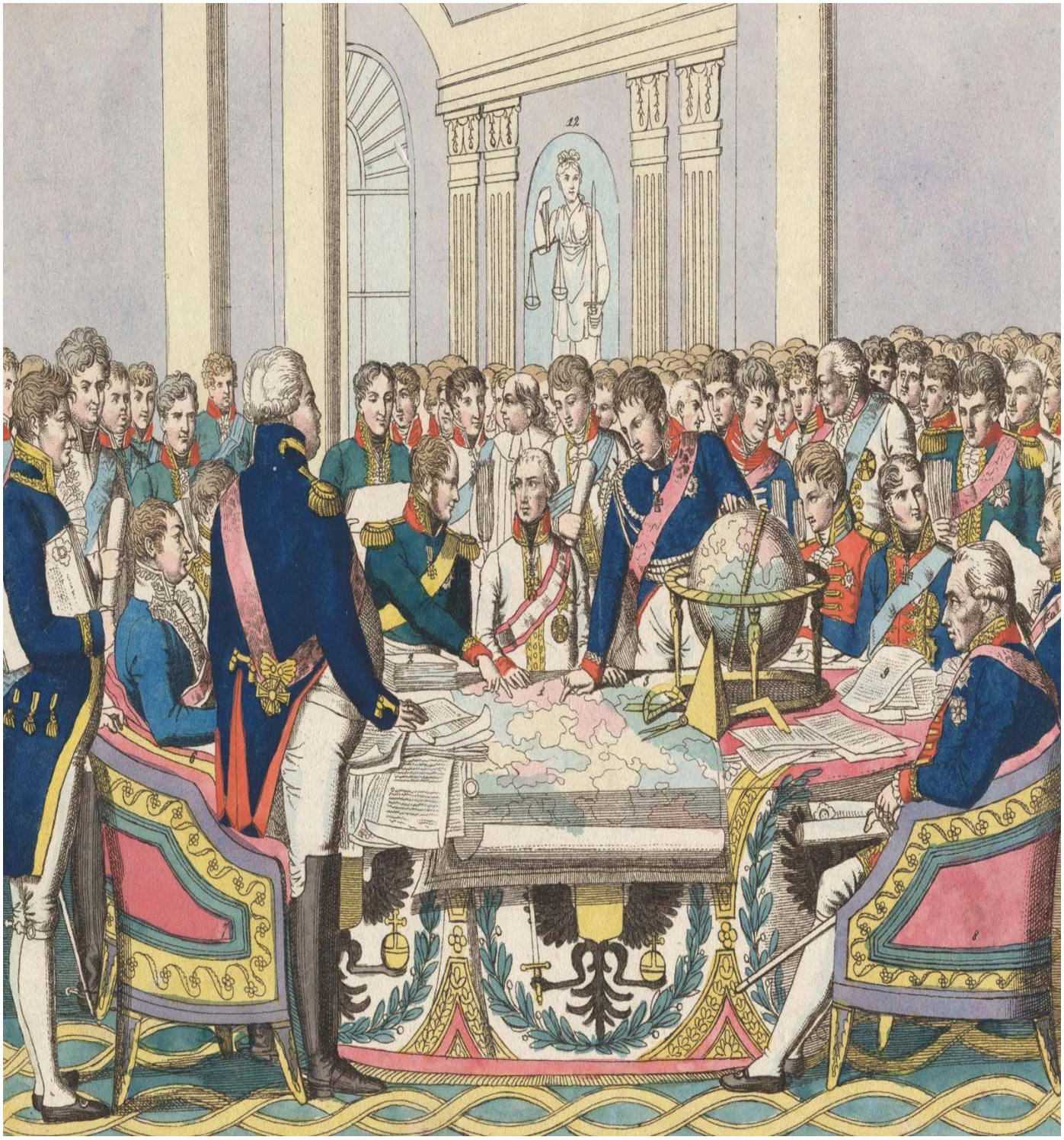

Վիեննայի համաժողովը 1814-1815 թթ.

Հարաբերությունների տարբեր հարցերի: Պայմանագրում կցվեցին մի շարք հավելվածներ: Կոնգրեսի որոշումների հետևանքով Լեհաստանը չորրորդ անգամ բաժանվեց, ամրապնդվեց Գերմանիայի և Իտալիայի քաղաքական մասնատվածությունը, Վիեննայի կոնգրեսի ամրապնդեց նապոլեոնյան պատերազմների վերջում ստեղծված ուժերի նոր հարաբերակցությունը, ինչպես նաև միջազգային հարաբերություններում ցարական Ռուսաստանի և Մեծ Բրիտանիայի առաջատար դերը, որը պահպանվեց մի քանի

տասնամյակ: Որպես Վիեննայի կոնգրեսի պայմանագրի լրացուցիչ ակտ 1815 թվականիի սեպտեմբերի 26-ին ստեղծվեց Սրբազան դաշինքը:

ամաժողովում գլխավոր դեր էին խաղում ռուսական կայսր Ալեքսանդր Ա-նը և Ավստրիական կայսր Ֆիլիպ Ա-ն, ինչպես նաև ժամանակի խոշորագույն դիվանագետներից Ֆրանսիայի արտաքին գործերի նախարար Շառլ Մորիս դը Թալեյրանը և Ավստրիային կանցլեր Մետերնիխը:

Թալեյրանը Նապոլեոնյան Կայսրության վառ դիվանագետներից էր, որին սակայն Նապոլեոնը չէր վստահում, ինչի պատճառով շատ հաճախ չէր կատարում նրա խորհուրդները: Թալերրանեı համաժողովի առաջինփուլի իրական առաջատար դեմքն էր: Նրա դիվանագիտական հանճարի մեծագույն նվաճումը հաղթողների միջև գոոութոուն ունեցող հակասությունների օգտագործման միջոցով պարտված Ֆրանսիայի տեղի վերականգնումն էր Եվրոպայի տերությունների շարքում՝:

Հայտնի է, որ ի սկզբանե Թալեյրանը շատ լավ էր տրամադրված Նապալեոնի նկատմամբ և նույնիսկ համակրում էր նրան, սակայն Նապոլեոնի ծրագիրը՝ իր իշխանությունը հաստատել ողջ Եվրոպա մայրցամաքում, համարում էր ցնդաբանություն և անիրականալի: Նապոլեոնը ուղղակի Ֆրանսիաիր կենսական շահերից էր համարում դաշինքը Ռուսաստանի հետ: Սրան դեմ էր Շառլ-Մորիս Թալեյրանը:

19-րդ դարի ամենամեծ դիվանագետներից մեկը խոշոր ֆինանսական օժանդակություն էր ստանում Ավստրիական Կայսրությունից, որի համար Թալեյրանը պնդում Ռուսաստանի հետ դաշինք կնքելուց հրաժարվելու անհրաժեշտության մասին: Անգամ այնտեղ հասավ, որ նա հենց իր քայլերով թշնամի դարձրեց Բոնապարտին ու Ալեքսանդրին:

Ալեքաանդր Ա, զիջելով Թալեյրանին դիվանագիտական պայքարում, փորձում էր ստանձնել համաժողովի հոգևոր ղեկավարի դեր: Նա էր հեղինակել 1815 թ. սեպտեմբերին ընդունված հայտարարագիրը , որը հիմք հանդիսացավ Սրբազան դաշինքի ստեղծման համար:

Քրիստոնեական կրոնի ոգով տոգորված այդ փաստաթուղթը իրենց միջազգային հարաբերություններում պետք է ղեկավարվեն սիրո, արդարության, խաղաղության և եղբարության սկզբունքներով: Ժողովի մասնակիցների միջև ծավալվել էր կատաղի դիվանագիտական պայքար նոր տարածքներ զավթելու համա: Պրուսիան ձգտում էր իրեն միացնել Սաքսոնիան, Ռուսաստանը՝ Պրուսիայի տիրապետության տակ գտնվող լեհական հողերը, Ավստրիան՝ ավելացնել իր իտալական տիրույթները:

Համաժողոը կարևոր նշանակություն ունեցավ միջազգային հարաբերությունների համակարգը մեծ տերությունների կողմից ավելի « կառավարելի» դարձնելու տեսակետից: Համակարգի մասնակից տերությունների միջև հավասարակշռության պահպանումը

համարվեց կարևորագույն նպատակը, այդ համակարգն ընդունված է անվանել նաև «եվրոպական համերգ»:

Սրբազան դաշինքը նախ և առաջ ձգտում էր մեծ տերությունների տարածքային զավթումներին օրինական տեսք հաղորդել և այդպիսով պահպանել համակարգի հավասարակշռությունը: Կարևոր նպատակներից էր Եվրոպայում ծավալվող հեղափոխությունների դեմ բոլոր միջոցներով պայքարելն էր:

Վիեննայի համաժողովը մերժեց մի շարք ազգերի իրավունք, համարելով այն անօրինական: Մերօրյա տեսանկյունից այդ մոտեցումը նշանակում է ազգերի ինքնորոշման իրավունքի ճանաչումը: Այդպես իտալացիները, գերմանացիները, լեհերը, բելգիացիները, ֆիները և նորվեգացիները զրկվեցին իրենց միասնական ազգային պետությունն ունենալու իրավունքը:

Սրբազան դաշինքի անդամ պետությունները պարբերաբար կազմակերպում էին համաժողովներ, որտեղ քննարկվում էին գոյություն ունեցող աշխարհակարգին սպառնացող վտանգները և դրանց կանխման ուղղված համատեղ գործողությունները:

Սրբազան դաշինքը միայն ժամանակավորապես ապահովեց ձևավորված աշխարհակարի անխափան գոյությունը:

1820-ական թվականներին սկիզբ առան հեղափոխություններ (Իտալիա, Իսպանիա) և ազգային-ազատագրական շարժումներ: Դաշինքի անունից գործող Ֆրանսիան զորք մտցրեց Իսպանիա և վերականգնեց այնտեղ Բուրբոնների արքայատոհմի իշխանությունը, նույնը կատարեց Իտալիայում:

Դաշինքի անդամների հարաբերություններում սկսեցին նկատվել տարաձայնություններ: 1821 թվականին Հունաստանում սկսվել էր ապստամբություն Օսմանյան տերապետությունից ազատագրվելու նպատակով: Սուլթանը հույների դեմ ուղղեց իրենից կախյալ Եգիպտոսի կառավարիչ Մուհամեդ Ալլիի բանակը: Եգիպտացիները հասան հաջողության: Ավստրիայի կանցլեր Մետերնիխը առաջարկեց չմիջամտել հայերի և թուրքերի միջև ընթացող պատերազմին:

1825 թվականին Ռուսաստանը լինելով դաշինքի անդամ այնուամենայնիվ որոշեց միջամտել հունական գործերին՝ նպատակ ունենալով մեծացնելու իր ազդեցությունը Բալկաններում: 1827 թվականին կնքվեց ռուս-անգլո-ֆրանսիական համաձայնագիր հունական հարցերում համատեղ գործողության վերաբերյալ: Դաշնակիցները առաջարկեցին սուլթանին զորքերը ինքնավարություն տրամադրել: Օսմանյան Թուրքիան մերժեց: Դաշնակիցները մերժում ստանալով միացյալ ուժերով նավարկումը Նավարինի մոտ ջախջախեց օսմանյան ուժերը:

Եվրոպայի միջազգային հարաբերություններում շուտով սկսեցին նոր միտումներ, որոնցից կարևորագույնը Սրբազան դաշինքի անդամների միջև հակասարությունների խարացումն էր և արդյունքում՝ Դաշինքի վերացումը:

Դաշնակիցների միջև հակասությունները սրվում են Օսմանյան կայսրության և կախյալ Եգիպտոսի միջև սկսված պատերազմի հետ: 1828-1829 թթ. Օսմանյան կայսրությունը, Եգիպտոսի կառավարիչ Մուհամեդ Ալին 1831 թվականին զորք մտցրեց Սիրիա և Լիբանան և պարտության մատնեց թուրքերին: Անգլիան և Ֆրանսիան մերժեցին սուլթանին: Միայն Ռուսաստանը դրական արձագանք տվեց և նույնիսկ մի նավախումբ ուղարկեց Կոստանդնուպոլիս: Մուհամեդ Ալին ստիպված էր հետ քաշել իր զորքերը:

Անգլիան և Ֆրանսիան իրենց վրա վերցրին թուրքերի և եգիպտացիների միջև բանակցությունները կազմակերպելու խնդիրը, որի արդյունքում Օսմանյան կայսրության և Եգիպտոսի միջև կնքվեց պայմանագիր, որով Եգիպտոսը ձևականորեն համարվելով սուլթանից կախյալ, ստացավ Սիրիան և Պաղեստինը:

1840 թվականին Լոնդոնում Ռուսաստանը, Անգլիան, Ավստրիան, Պրուսիան և Օսմանյան կայսրությունը կնքեցին համաձայնագիր: Հիշյալ պետությունները պարտավորվում էին աջակցել կայսրության տարածքային ամբողջականության պահպանմանը: Միաժամանակ արգելվեց պետությունների ռազմանավերի մուտքը Բոսֆոր և Դարդանելի նեղուցները:

Վերոհիշյալ իրադարձությունները հստակորեն դրսևորեցին Սրբազան դաշինքի անկայունությունը: Եվրոպական դիվանագիտական դաշտում սկսվում է դաշնակիցների հարաբերություններից պարբերական սրումը: Եվրոպական տերություններից յուրաքանչյուրը, բացի Վիեննայի համաժողովում իրենց վրա վերցրած համատեղ պարտավորություններից, ունեին սեփական քաղաքական և տնտեսական շահերը, որոնք որոշակի հանգամանքներում պետք է գերակայեին ընդհանուրի նկատմամբ: XIX դարի կեսին շահերի կիզակետում էր Օսմանյան տերությունը, հատկապես Բալկանյան հատվածը: Որը վառ դրսևորվեց Ղրիմի պատերազմում (1853-1856 թթ.) , երբ Դաշինքի անդամները հանդես եկան միմյանց դեմ արդեն ոչ թե դիվանագիտական դաշտում, այլ ռազմադաշտում, որի արդյունքում Սրբազան դաշինքը և դրա հիման վրա ձևավավորված քաղաքական համակարգը անցիալի գիրկն անցան: Միջազգային հարաբերություններում սկսվեց գերիշխել պահի գործոնը, երբ պետությունների միջև հարաբերությունների բնույթը պայմանավորված էր պահի թելադրանքով: Այդպիսի իրավիճակներ ստեղծվեցին նաև 1858-1861 թթ.:

Միջազգային հարաբերություններում որակապես նոր փուլ սկսվեց Գերմանիայի միավորմամբ և դրան հաջորդած 1870-1871 թթ. Ֆրանս-պրուսական և 1877-1878 թթ. Ռուս-թուրքական պատերազմների արդյունքները: Միջազգային հարաբերություններում իր

առանձնահատուկ դերը և նշանակությունը ունեցավ Հայկական հարցի միջազգայնացումը, որը տեղի ունեցավ 1878 թ. Հունիսի 1-հուլիսի 1 Բեռլինում:

Ռուսաստանի համար կարևոր հարց էր սևծովյան նեղուցներով՝ Բոսֆորով և Դարդանելիով ազատ ելք ու մուտքի խնդիրը: Եվրոպական տերությունը ձգտում էր Օսմանյան կայսրության մեջ ազդեցիկ դեր ստեղծել, որը նրան հաջողվեց XXI դարում, որը Ռուստանի և Եվրոպայի միջև անհամաձայնությունների և ընդհարումների պատճառ դարձավ:

1828-1878 թթ. տեղի ունեցած ռուս-թուրքական երեք պատեազմների ժամանակ Արևմտահայաստանը (Կարսը, Արդահանը, Բայազետը, Կարինը) դարձել էր ռազմբեմ: Այդ պատերազմները ոչ միայն ռուս-թուրքական սահմանները փոխեցին, այլև իրենց անդառնալի ազդեցությունն ունեցան հայ ժողովրդի ճակագրի վրա: 1829 թ. երբ հաղթական Ռուսաստանը Ադրիանապոլի պայմանագրով համաձայնվեց իր գրաված հողերի մեծ մասը թուրքերին վերադարձնել ու հեռանալ Էրզրումի, Ալաշկերտի, Բայազետի, Կարսի և Վանի տարածքներից, հայ բնակչության մի հսկա զանգված հետևեց հեռացող զորքերին և գաղթի ճանապարհին դժվարություն կրելով բնակություն հաստատեցին Ախալքալաքի, Երևանի և Սևանի շրջաններում: Նույնը կրկնվեց 1856 թ. Փարիզի դաշնագրոց՝ Կարսը և 1878 թ. Բեռլինի դաշնագրով Էրզրումը, Ալաշկերտը և Բայազետը թուրքերին վերադարձնելու հետևանքով : Օսմանյան կայսրության համար դա շահավետ էր, հայերը թողնում էին իրենց տունն ու տեղը և դուրս գալիս երկրից, «գյավուրների» թիվը պակասում էր կայսրության մեջ :

Ռուս-թուրքական յուրաքանչյուր պատերազմից հետո ռուսական տիրապետությունը Արևմտահայաստանի արևելյան շրջաններում հաստատում էր ժամանակավոր իշխանություն: Եվրոպական պետությունների մրցակցությունը Արևելյան հարցն ի նպաստ իրենց լուծելը, պատճառ էր դարնում, որ այդ պետությունները Ռուսաստանին պարտադրեին թուրքիայից գրաված հողերը կրկին հետ վերադարձնեին: Իրավիճակը փոխվեց, դարձյալ ինքնավարության հույս արդնացավ երբ սկսվեց ռուս-թուրքական երրորդ պատերազմը՝ 1877-1878 թթ.: Ռուսական բանակը գրավել էր Բաթումը, Կարսը, Արդահանը, Բայազետը, Ալաշկերտն ու Էրզրումը: Երբ Բալկանյան ճակատի ռուսական

բանակ հրամանատարությունը, սուլթանի ներկայացուցիչների հետ բանակցությունների նստած հաշտության պայմաններն էր ճշտում, հայերը փորձեցին իրենց վիճակի բարելավման հարցը ևս բանակցությունների առարկա դարձնել: Ըստ 1878 թ. փետրվարի 19-ինն ստորագրված պայմանագրի Ռուսաստանը պահում էր Կարսը, Արդահանը, Բաթումը, Բայազետն ու Ալաշկերտը նաև վերադարձնում էրզրումը: Պայմանագրի 16-րդ հոդվածով սուլթանը խոստանում էր առանձ հապաղման բարենորոգումներ և կյանքի

պայմանների բարելավում մտցնել հայկական նահանգներում: Անգլիացին թիկունք ունենալով՝ թուրքերը կարողացել էին 16-րդ հոդվածից հանել տալ նախապես գոյություն ունեցող «վարչական ինքնավարություն» ձևակերպումը հայկական նահանգների համար:

Սան Ստեֆանոյի պայմանագրի մեղմացված պամյաններով հանդերձ՝ Անգլիան ի դեմս վարչապետ Դիզրայելու, դժգոհ էր արդյունքներից: Նա պարզ տեսնում էր Ռուսաստանի տևակա ներկայությունը Օսմանյան կայսրության մեջ, իսկ դա հակասում էր Անգլիայի շահերին: Անգլիաի պարտադրանքով Ռուսաստանը ստիպված էր հրաժարվել Մնա Ստեֆանոյի պայմանագրից ու սպասել Բեռլինում կայանալիք մեծ տերությունների վեհաժողովին, որ վերանայվելու էին ռուս-թուրքական հաշտության պայմանագիրը:

Դիզրայելին, մի կողմից Օսմանյան կայսրությանն տարածքի ամբողջականության տեսակետն էր պաշտպանում, մյուս կողմից՝ գաղտնի համաձայնությամբ /1878 թ. հունիսի 4-ի համաձայնագիր/ Կիպրոսն էր խլում սուլթանից՝ փոխարենը խոստանալով պարտադրել ռուսներին առանց բարենորոգումներին սպասելու զորքերը հետ քաշել գրավված հայկական նահանգներից:

Սան Ստեֆանոյի պայմանագրից սկսած՝ հայ ժողովրդի վիճակը և Հայկականն հարցին լուծում տալը դարձել էին քննարկման առարկա մեծ տերությունների բանակցություններում: Հայ ղեկավարությունը հույս ունենալով, որ Բեռլինում նպաստավոր լուծում պիտի գտնի Հայկական հարցը, իր ներկայացուցիչներին ուղարկեց տերությունների մոտ պաշտպանելու նպատակով: Պատվիրակության կազմում էին Մինաս Չերազը, Ստեփան Փափազյանը և Խորեն Նարբեյը: Խորեն Նարբեյը Պետերբուրգում Ալեքսանդր Բ կայսրին Հայաստանի ինքնավարության ծրագիրը հանձնելուց հետո, մեկնում է Բեռլին և միանում Խրիմյանին և Չերազին:

Պատվիրակությունը Լոնդոնում հանդիպումներ ունեցավ Գլադստոնի, լորդ Սլսբերիի, Ջեյմս Բրայսի և այլ կարևոր անձանց հետ և նրանց խրախուսական խոսքերից գոտեպնդված մեկնեց Բեռլին:

Բեռլինում պատկերը այլ էր, պատվիրակությունը դեմ հանդիման կանգնեց Դիզրայելու և Բիսմարկի անզիջում կեցվածքին: Հայերի պահանջները համեստ էին՝ բարենորոգումներ իրականացնել Էրզրումի, Վանի, ու Մուշի շրջաններուում, մանավանդ՝ հարկահավաքման ու դատական համակարգերում, նաև արտոնել հայերին մասնակցելու ոստիկանության կազմին և քրիստոնյա նահանգապետի նշանակում այս շրջանների համար: Որքան էլ որ համեստ էին այս առաջարկները, մեկ ամիս տևող բանակցություններից հետո 1878 թ. հունիաի 1 (13)-ին ստորագրված Բեռլինի համաձայնագրի պայմանները հայերի համար ավելի աննպաստ էին: Բայազետն ու Ալաշկերտը վերադարձվում էին թուրքերին, իսկ ըստ 61-րդ հոդվածի, Բարձր դուռը հանձն էր առնում անհապաղ տեղական պահանջներից բխող

բարենորոգումներ կատարել այն նահանգներում, ուր հայեր էին ապրում և պաշտպանել հայերին քրդերից և չերքեզներից:

Բեռլինի համաձայնագրի ոչ հստակ ձևակերպումներն ու մեծ տերությունների անտարբերությունը Հայկական հարցի նկատմամբ զենք դարձավ օսմանյան կայսրության ձեռքին իր ուզած ձևով հայերի հետ վարվելու համար հետզհետե ավելացան խտրականությունն ու հալածանքները:

Վեհաժողովի որոշումը խոր հիասթփություն առաջացրե ց հայության մեջ:

Մկրտիչ Խրիմյանը և Մինաս Չերազը վեհաժողովի վերջին օրը՝ հուլիսի 1 (13)-ին, բողոք ներկայացրին մեծ տերություններին:

Մեծ տերությունները բազմիցս հանդես եկան հայկական բարեփոխումներն իրականացնելու պահանջներով՝ նպատակ ունենալով Թուրքիայից զիջումներ կորզելու իրենց օգտին: Սուլթանական կառավարությունն օտար երկրների միջամտություններից

ազտվելու համար նախընտրեց Հայկական հարցի լուծման ուրույն ուղի՝ հայերին ցեղասպանելու քաղաքականությունը:

Խրիմյան Հայրիկը վեհաժողովը պատկերավոր ձևով նմանացրեց հարիսայի ճաշկերույթի, որին երկաթե շերեփիներով ներկայացած մասնակիցները կարողանում էին տանել իրենց բաժինը: Բայց քանի որ ինքը միայն թղթե շերեփ ուներ, այն մնաց հարիսայի մեջ, և ինքը ստիպված էր ձեռնունայն վերադառնալ:

Բեռլինից հետո հասկացան, որ օտար տերությունների հետ իրենց հույսերը կապելու փոխարեն անհրաժեշտ է կազմակերպել սեփական ժողովրդի զինվզծ ազատագրական պայքարը: Խրիմյան Հայրիկը կոչ է անում հայությանը.

« Ձեր բարեկամաց և ազգականաց իբրև պարգև մէկ-մէկ զէ՛նք տարեք,

զէ՛նք առեք և դարձեա՛լ զէնք: Ժողովո՛ւրդ, ամենէն առաջ քո ազատութեան

յոյսը քո վրա՛յ դիր, քո խելքի՛ն և բազկի՛ն ուժ տուր»:

Հայկական պատվիրակությունը հուսահատված վերադարձավ Բեռլինից: Մկրտիչ Խրիմյանն զգաց, որ աղերսելով և խնդրագրով ժողովուրդը չի փրկվի:

Եթե ուշադիր հետևենք ներկայիս ընդաձություններին կնկատենք նույն իրաձարձությունները Եվրոպական երկրների վերաբերմունքը արդի Թուրքիայի և Ռուսաստանի նկատմամբ, որոնց ձեռքում կրկին Հայաստանը և Արցախը դարձել են խաղաթղթեր գերիշխանություն ամրապնդելու և սահմանների ընդարձակելու համար:

Մատթեոս Մամուրյանը **՝ սեփական ուժերով ազտագրելու անհրաժեշտության մասին.**

Հուսալ, որ օտար ազգը մը Հիսուսի ընտրած հրաշք պիտիգործեն, ցնորք է:

Սպասել, որ արտաքին փրկիչներն գան և հայ ժողովրդյան սև պատանքը քավեն՝

հիմարություն է:

Հեք և ստրուկ ժողովրդյան մը առաջին և միակ ազատարարան ինքն է, իր

աշխատությունն է, իր ներքին ուժն է, իր լոյսն է, միությունն ու հաստատ կամքն է:

Արևելյան մամուլ 1876 թ.

ՄԱՍ 3.

Միջազգային հարաբերությունները 19 -րդ դարի վերջ- 20-րդ դարի սկիզբ

Աշխարհում խորանում էր աշխատանքի միջազգային բաժանումը: Միջազգային առևտուրը և դրամաշրջանառությունն աննախընթաց ծավալների էին հասնում նոր երևույթ էր կապիտալի արտահայտումը:

Միջազգաիին հարաբերությունների զարգացման նոր դարաշրջանում համաշխարհային տնտեսության ձևավորումը նպաստեց միջազգային հարաբերությունների ազատականացմանը: Միջազգային տնտեսակա համագործակցությունը դարձավ բազմակողմ և բազմաբնույթ:

Միջազգային հարաբերությունների ազատականացման գործում մեծ դեր էին խաղում նաև հասարակական շարժումները, մամուլը, համաեվրոպական մշակութային միջոցառումները և այլն: Եվրոպայում և ԱՄՆ-ում առաջանում էին նաև տարբեր բնագավառներում համագործակցող միջազգային ոչ պետական կազմակերպությունները:

Մարդկանց ամենից շատ մտահոգում էր պատերազմի հիմնախնդիրները: Գիտատեխնիկակական մեծ նվաճումները նոր դարաշրջանում հնարավորություն տվեցին կատարելագործելու զենքի տեսակետները: Լայն տարածում գտան հրազենի զանազան տեսակներըէ հրացաններ և գնդացիրներ: Պատերազմներն առավել քան երբև է դարձան ավերիչ և հաճախակի: Այս ամենը դրդեց երկրների առաջադեմ մարդկանց պայքար սկսելու բոլոր տեսակի պատերազմների դեմ: Այդպես առաջացավ խաղաղության կողմնակիցների միջազգային շարժումը, մասնակիցներին անվանեցին խաղաղապաշտներ՝ պացիֆիստներ (լատ. Պացիֆուկուս՝ խաղաղարար): Խաղաղապաշտները համոզված էին, որ բոլոր ներքին և արտակին հակամարտություններն անխտիր պետք է լուծել բանակցությունների ճանապարհով: 1843 թ. Առաջին անգամ Լոնդնում գումարեցին Խաղաղության համաշխարհային համաժողով: Այդ համաժողովները դարձան ավանդական:

Միջազգային հարաբերություններում կողմնակիցների գործունեության արդյունքներից մեկը, որը նպաստեց միջազգայի իրավունքի ազատականացմանը, Միջազգային կարմիր

խաչի ընկերության ստեղծումն էր՝ 1863 թ. : Ընկերությունը, չեզոքություն պահպանելով, նպատակ ուներ օգնելու պատերազմներից բոլոր տուժածներին: Հետագայում կազմակերպությունը իր գործունեությունը ընդլայնեց, դարձավ ազդեցիկ միջազգային ուժ և գործում է մինչ այսօր:

Միջազգային կյանքում մեծ դեր էին խաղում նաև կրոնական, արհմիութենական, եկեղեցական և կանանց տարաբնույթ կազմակերպությունները: 1894 թ. Ստեղծվեց Միջազգային օլիմպիական կոմիտեն, որը կարգավորում էր միջազգգյին մարզաշխարհը:

Խաղաղապաշտ խորհրդականները հաճախ էին հրավիրում միջազգային համաժողովներ 1899 թ. նրանք ստեղծեցին Միջխորհրհրդայնական միություն, որը հրավիրում էր տարին մեկ նստաշրջան:

Պետությունները ձգտում էին միջազգային օրենքներով կանոնակարգել պատերազմ վարելու միջոցները, միջպետական համագործակցությունը: 1881-1900 թթ. միջազգային Երրորդ հակամարտություններ խաղաղ լուծում են ստացել դիվանագետների ջանքերով: 1889 թ. Ռուսաստանի նախաձեռնությամբ Հաագայում հրավիրվեց 26 պետությունների միջազգային համաժողով: Ընդունված համաձայնագրով երաշխավորվում էր միջազգային վեճերի խաղաղ կարգավորումը: Այն կանոնակարգում էր պատերազմ վարելու ձևերը, արգելում թունավոր զենքերի օգտագործումը: Պատերազմող կողմերի պարտավորեցնում էր մարդասիրաբար վարվել վիրավորների և գերիների հետ: Պետություններին հանձնարարվում էր կրճատել ռազմական ծախսերը և զորքերի թվաքանակը:

1907 թ. Հաագայում ԱՄՆ-ի նախաձեռնությամբ երկրորդ անգամ հրավիրվեց պետությունների համաժողով: Համաժողովում կանոնակարգվեցին միջազգային հակամարտությունների լուծման սկզբունքները: Սահմանափակվեցին օրինական օգտագործման շրջանակը, հստակեցվեցին ցամաքում և ծովում պատերազմներ վարելու չափանիշները: Սահմանվեցին նաև չեզոք երկրների իրավունները և պարտականությունները:

Հստակ որոշումներով կարգավորվեցին չեզոք երկրների իրավունքները: Հավելեմ, որ այս համաժողովների ընդունած որոշումները մինչև այժմ էլ չեն կորցրել իրենց ուժը: Դրանք նպաստում են ազգերի փոխըմբռնմանը: Եվ պատահական չէ, որ դրանց խաղտումն այսօր էլ համարվում է պատերազմական հանցագործություն:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Մեր ժամանակներում մարդկությունը բախվում է բազմապիսի խնդիրների , քաղաքականության գոյատևումները, որոնք վտանգում են : Այսօր աշխարը գտնվում է բարդ ու հակասական գործընթացների մեջ: Աշխարհում տեղի են ունենում քաղաքական, ազգամիջյան բախումներ:

Զարգացած երկրներին սպառնում է բնակչության բնականոն աճի նվազում, իսկ զարգացող երկրները կանգնում եմ տնտեսակա, սոցիալական խնդիրների առաջ, որը պայմանավորված է անընդատ ավելացող բնակչությանը կերակրելու խնդիրներին: Բազմաթիվ երկրներ նվազեցնում են իրենց զինվորների թիվը, բնակչության թվի կրճատման պատճառով: Ցավոք, այդ երկրների թվին է պատկանում է նաև Հայաստանը:

Ներկայումս գնալով ավելի ու ավելի բնորոշ նշանակությունն էր են ձեռք բերում պատերազմի և խաղաղության, միջազգային և առճակատումների, զարգացող երկրների տնտեսական հետամնացության հաղթահարման, մարդկանց կենսական մինիմում պահանջների բավարարման, սովի, կլիմայական, սոցիալակա, համաճարաքների դեմ պայքարի: Մարդկությունը ավելի շատ անհանգստանում է պատերազմների և խաղաղության խնդիրների կապը այսօրվա Սիրիայի, Իսրայելի, Ուկրաինայի, Հայաստան-Արցախի, Իրաքի ճգնաժամերի հետ: Մարդկությունը իր բողոքի ձայն է բարձրացնում ԱՄՆ-ի և նրա դաշնակիցների ագրեսիվ գործողությունների դեմ:

Միջազգային հարաբերություններում կարևոր դեր են խաղում այս կամ այն պետության հզորությունը, տարածքային ամբողջականությունը, բնակչության կողմը: Ներկայումս համաշխարհային քաղաքականության մեջ տեղի են ունենում արմատական փոփոխություններ: Այդ փոփոխությունները ազդում են նաև կառուցվածքային գործոններին, բազմաբեվեռ ուժերի փոխհարաբերության քաղաքականությանը: Այս ամենի վրա իրենց ազդեցություններն են թողնում ԱՄՆ-ը, Ռուսաստանը, Չինաստանը, Հնդկաստանը, միավորվող Եվրոպան, նաև ներկայիս Թուրքիան: Մտնելով բազմաբնույթ հարաբերությունների մեջ, միանալով միջազգային համաձայնություններին, պետությունները հետապնդում են ազգային շահերը, փորձելով չվնասել մյուսներին:

Միջազգային կազմակերպություններից պետությունների քաղաքական համաձայնության զարգացման գործում խոշոր ներդրումներ են կատարում Եվրոխորհրուրդը, ԵՄ, Արհմիությունների համաշխարհային ֆեդերացիան, կանակց միջազգային դեմոկրատական ֆեդերացիան, ԵԱՀԿ, Միջազգային կարմիր խաչի կազմակերպությունները: Չմոռանանք, որ աշխարհը միաբեվեռ չէ, որ գոյություն ունեն տարբեր պետական խմբավորումնե, որոնք յուրաքանչյուրը ունի իր առանձնահատուկ շահերը: Այս հարին մոտենալու դեպքում հատկապես կարևորում է նորանկախ պետությունների դիրքը: Բարդ խնդիրներ են դրված նաև ՀՀ առջև, որտեղ կան դեռևս չլուծված բազմաթիվ խնդիրներ: Հնարավոր է լուծել ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին ճիշտ և նպատակասլաց քաղաքականություն վարելու դեպքում:

ՕԳՏԱԳՈՐԾԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՈՒՅՈՒՆ

1. Ալբերտ Ստեփանյան «Համաշխարհային պատմություն՝ Նոր դարերում» 9-դասրան դասագիր Երևան 2008 թ.
2. Վալերի Ղլեչյան «Համաշխարհային պատմություն՝ Նոր դար» 8-դասրան դասագիրք Երևան 2007 թ.
3. Վիքիպեդիա՝ Վիեննայի վեհաժողով
4. Վիքիպեդիա՝ Վեստֆալյան համաձայնագի
5. Վիքիպեդիա՝ Սրբազաբ դաշինք
6. Ռուբեն Սֆարյան «Համաշխարհային պատմություն՝ նոր դարեր» 11-դասարանի դասագիրք Երևան 2010թ.
7. Ռուբինա Փիրումյան «Հայկական հարցի պատմություն» Էդիթ Պրինտ՝ Երևան 2002 թ.
8. Ռուբինա Փիրումյան « Հայկական հարցի պատմություն» Երևան 2002 թ.